

BIBLICUM ŚLĄSKIE**II EDYCJA****Wykład 30 - Ewangelia według Jana –
Rozmnożenie chleba zapowiedzią pokarmu na życie wieczne
(J 6,1-21) – część I**

Podążamy za Jezusem na święto Paschy, które upamiętnia wyjście Hebrajczyków z Egiptu, a szczególnie ten ostatni akord, gdy Bóg w krwi ofiary z baranka zachował przy życiu pierworodnych. W czasie wędrówki ku Ziemi Obietnicy Bóg wzmacniał Hebrajczyków swoją mocą, która wyraziła się między innymi w darze manny. Czas na dar nowego pokarmu! Zatem przyjrzyjmy się scenie rozmnożenia chleba, które dokonało się na wzgórzu i spróbujmy zidentyfikować się z postaciami akcji. Może nasza wspinaczka na wzgórze nad Jeziorem Galilejskim zaowocuje pełniejszym odczytaniem znaczenia chleba, który rozdaje Jezus?

1. Postacie akcji:

Jezus (Ἰησοῦς) – prorok (ὁ προφήτης) – król (βασιλεύς) – „przychodzący” (ὁ ἐρχόμενος)

Określenie prorok stanowi aluzję do Mojżesza z Pwt 18,15-18 za pośrednictwem, którego Bóg zesłał cudowny pokarm na pustyni, mannę.¹ Tekst ten w sensie mesjańskim interpretowała wspólnota Samarytan.² Chrześcijanie przejęli tę koncepcję i odnieśli jej wypełnienie do Jezusa. Wspólnota z Qumran oczekiwała na przyjście nowego proroka w czasach eschatologicznych (1QS 9,10-11; 4QTes 5-8).³ Zasiadanie gromadami na pustyni (6,10) przypomina mojrzeszowy nakaz z Wj 18,25.⁴ Informacja, że było tam wiele trawy może być odwołaniem do Ps 23,1-2, gdzie Bóg przedstawia się jako Dobry Pasterz, tym Dobrym Pasterzem jest Jezus.⁵

¹ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, 199.

² C. K. Barret, *The Gospel According to St John an Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, London 1972, 231.

³ Por. W. A. Meeks, *The Prophet-King: Moses Traditions and the Johannine Christology*, NT. Suppl 14, Leiden 1967, 87-98.

⁴ Por. A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin 2000, 83.

⁵ Por. F. Porsch, *Ivanovo evandjelje*, Zagreb 2002, 45.

Tytuł król w kontekście atmosfery politycznej ówczesnego Izraela mógł posiadać kilka skojarzeń. Część społeczeństwa była przywiązana do dynastii hasmonejskiej i w tradycji nadal pielęgnowały osiągnięcia powstańcze Machabeuszów. Inna grupa wiązała swoją przyszłość z dynastią herodiańską, ponieważ dzięki jej rządóm otrzymali szansę awansu społecznego. Większość jednak społeczeństwa kontestowała w ogóle aspiracje poszczególnych ugrupowań i przenosiła nadzieje królewskie na mającego nadejść idealnego Mesjasza. Tytuł „król” mógł budzić również skojarzenia z władzą cesarską, której reprezentantami byli prokuratorzy. Rządy prokuratorów były jednak na terenie Palestyny odbierane bardzo negatywnie, stąd i władza cesarza uzyskiwała podobny odcień w poglądach społeczeństwa. Radykalną postawę wobec władzy rzymskiej przyjęło stronnictwo zelotów, które doprowadziło do ostatecznej konfrontacji Żydów z Rzymem. Fiasko powstania nie ugasiło ostatecznie nastrojów anty rzymskich, czego dowodem będzie kolejne powstanie Bar Kochby, ale przyczyniło się do kontestacji w części społeczeństwa radykalnej drogi konfrontacji z Rzymem. Synod w Jamnia stał się okazją do sformułowania zasad życia społecznego bez króla i arcykapłana. Pragmatyzm życia opartego na Torze po synodzie w Jamnia przesunął akcent z politycznych nadziei mesjańskich na płaszczyznę moralnych zasad. Środowisko żydowskie zmierzało powoli w kierunku ekskluzywizmu opartego na faryzejskiej idei oddzielenia od grzesznego świata.

Środowisko pierwszych chrześcijan musiało się określić wobec poglądów dominujących wśród Żydów. Prześladowania w latach czterdziestych chrześcijan na terenie Palestyny wywołane przez środowisko zelotów zmusiły chrześcijan do odcięcia się od ich koncepcji teologiczno-politycznych. Na wstępie odrzucono nacjonalistyczną teologię, stosując wobec Jezusa tytuły bardziej uniwersalne, wśród których określenie „przychodzący” (ὁ ἐρχόμενος) doskonale nadawało się do wyrażenia misji Jezusa.⁶ Jeśli założymy, że spora część nawróconych z judaizmu na chrześcijaństwo w Kościele Janowym pochodziła ze stronnictwa saduceuszy, to może tym łatwiej było im przyjąć epikurejską zasadę unikania sfery życia politycznego. Chrześcijanie uzasadniali swój brak zaangażowania w sferę polityki postawą Jezusa, eksponując te wypowiedzi i gesty Jezusa, które świadczyły o odrzuceniu władzy na tym świecie. Konfrontacja chrześcijan z władzą cesarską stała się jednak nieuchronną. Epikurejczycy nie angażowali się w życie społeczne, ale zewnętrzne pozory lojalności wobec władzy cesarskiej zachowywali, a nawet starali się je eksponować by prowadzić spokojne,

⁶ Por. A. Oczakowski, *Chryzologiczny tytuł erchómenos w czwartej Ewangelii*, w: *Żywe jest Słowo Boże i skuteczne*, opr. W. Chrostowski, Warszawa 2001, 212-226.

wygodne życie.⁷ Natomiast chrześcijanie nie mogli przyjąć postawy epikurejskiej, ponieważ nie mogli uznać boskości cesarzy, stąd prześladowania chrześcijan. Cudowne rozmnożenie chleba stało się okazją do przeciwstawienia Eucharystii, kultowi cesarskiemu. Cesarze często rozdawali chleb przy okazji różnych uroczystości państwowych, kreując się na dobrych władców. Chrześcijanie mają innego władcę, który nie jest królem, tak jak cesarz, ale daje o wiele cenniejszy pokarm.

Wielki tłum (ὄχλος πολύς)

Wielki tłum gromadzący się wokół Jezusa staje się obrazem zaproszonych na ucztę. Cesarze w czasie igrzysk fundowali wielką ucztę, w której uczestniczyły tłumy, tym razem Jezus przyjmuje postawę władcy i zaprasza zgromadzonych na ucztę. Zgromadzony tłum zostaje zaproszony do wspólnego zasiadania wraz z Jezusem w czasie uczy, co oznacza szczególną więź ludu z Jezusem.

Uczniowie (οἱ μαθηταί)

Uczniowie pozostają w tle Jezusa, ale wypełniają ważną funkcję. Zostają zaproszeni, aby usiąść wraz z Jezusem, a to oznacza, że współuczestniczą we władzy Jezusa. Uczniowie mają wezwać zgromadzony lud do postawy zasiadania, co stawia ich w roli pośredników między Jezusem, a ludem. Na koniec mają zebrać pozostałe ułamki, co sprawia, że przyjmują postawę służebną wobec ludu.

Filip (Φίλιππος)

Postać Filipa została w szczególny sposób wyeksponowana. Wydaje się, że Filip jest tutaj reprezentantem wspólnoty, do której kierowany jest cud. Jego greckie imię sugeruje pochodzenie z rodziny zhellenizowanej. Filip, zatem staje się reprezentantem wspólnoty Kościoła greckiego pochodzenia.⁸ Odpowiedź Filipa: „Za dwieście denarów nie wystarczy chleba, aby każdy z nich mógł choć trochę otrzymać” (6,7) sugeruje racjonalny, grecki sposób

⁷ Na temat relacji chrześcijaństwa ze środowiskiem epikurejczyków szerzej pisze: S. Szymik, *Problem polemiki antyepikurejskiej w pismach Nowego Testamentu*, Lublin 2003.

⁸ Sugestia biskupa Efezu Polikratesa w liście do papieża Wiktora (koniec II w.) jakoby Filip został pochowany w Hierapolis (Euzebiusz, *Historia*, 3,31) wydaje się zawierać pomyłkę, co osoby. Prawdopodobnie w Hierapolis został pochowany diakon Filip z dwiema swymi córkami.

myślenia. Racjonalizm Filipa objawi się jeszcze w pytaniu skierowanym do Jezusa: „Panie, pokaż nam Ojca, a to nam wystarczy” (14,8). Wcześniej prezentując Jezusa Natanaelowi również odwołuje się do empirycznego doświadczenia: „Chodź i zobacz” (1,46).

Andrzej (Ἀνδρέας), brat Szymona Piotra

Andrzej zostaje przedstawiony jako brat Szymona Piotra. Po raz kolejny Andrzej zostaje przedstawiony w ten sam sposób, pierwszy raz w scenie powołania (1,40). Ekspozycja Andrzeja przed Piotra może pochodzić z kręgów chrześcijan wywodzących się z hellenizmu lub z terenów działalności misyjnej Andrzeja. Tradycja sugeruje, że Andrzej nauczał w Poncie i Bitynii, a następnie w Achai. Śmierć poniósł na Peloponezie w Patras w 60 r. Orygenes wyraża opinię, że Andrzej ewangelizował Scyтіę.⁹ Wydaje się, że Andrzej opuścił dosyć wcześnie teren Palestyny, może nawet po ukamienowaniu Szczepana, a więc w początkach lat trzydziestych. Z dużym prawdopodobieństwem grupa chrześcijan powiązana w jakimś stopniu z hellenizmem opuściła pod wpływem prześladowań Palestynę. Możemy tylko przypuszczać, że wyprowadził ich Andrzej i że podążyli w stronę Samarii a następnie Antiochii. Ten kierunek emigracji potwierdza autor *Dziejów Apostolskich*. „*Wybuchło wówczas wielkie prześladowanie w Kościele jerozolimskim. Wszyscy, z wyjątkiem apostołów, rozproszyli się po okolicach Judei i Samarii*” (Dz 8,1). Autor *Dziejów* zrobił tutaj pewne uogólnienie i nie możemy odrzucić hipotezy, że Andrzej, może również Filip, opuścili Jerozolimę, mimo, że autor *Dziejów* sugeruje obecność apostołów na terenie Jerozolimy. Wiemy przecież, że nie wszyscy wyznawcy Chrystusa opuścili Jerozolimę, chociaż autor *Dziejów* zastosował takie uproszczenie, by podkreślić znaczenie tej emigracji. Nie wykluczone, że emigracja nastąpiła drogą morską w kierunku Azji Mniejszej. Andrzej, zatem przygotowywałby drogę dla nieco późniejszej emigracji Jana i jego wspólnoty.

W strukturze literackiej dzieła Janowego, Andrzej wypełnia analogiczną funkcję jak Maryja w Kanie Galilejskiej. Na swój sposób rozumie sytuację braku i możliwość zaradzenia temu przez cudotwórczą działalność Jezusa.¹⁰

Chłopiec (παιδάριον)

⁹ Por. P. L. Shuler, *Andrzej*, Encyklopedia biblijna, red. P. J. Achtemeier, Warszawa 1999, 29.

¹⁰ Por. S. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana (1-12)*, t. IV/1, w: Nowy komentarz biblijny, Częstochowa 2010, 549.

Słowem παιδάριον określanym jest między innymi sługa Elizeusza, Gehazi (2Krl 4, 38.42). Septuaginta nazywa go również ὁ λειτουργός (משרת) (sługa). Zapewne nie chodzi tutaj o małego chłopca. W Septuagincie siedemnastoletni Józef Egipski również nazwany jest παιδάριον (ἄγγελοῦ)(Rdz 37,30).¹¹ Tak również jest nazywany Izaak przygotowywany przez Abrahama do ofiary na wzgórzu Moria (Rdz 22,5.12.) oraz najmłodszy z synów Jakuba Beniamin (Rdz 43,8; 44,30.31).¹² Chłopiec może być traktowany jako usługujący do sprawowanej liturgii ofiary eucharystycznej.¹³

Pięć tysięcy mężczyzn (πεντακισχίλιοι)

Wydaje się, że liczba pięć tysięcy nabrała znaczenia symbolicznego i oznacza zgromadzony Kościół. W tradycji synoptycznej tę liczbę spożywających posiada Mk 6,44; Mt 14,21 i Łk 9,14. Możemy przyjąć, że piątka symbolizuje tutaj resztę Izraela, która gromadzi się w czasach mesjańskich, tą resztą jest Kościół.¹⁴ W tradycji drugiego rozmnożenia chleba posiadamy cztery tysiące w Mk 8,9 i Mt 15,38. Liczba ta może sugerować uniwersalizm wskazujący, że do nowej wspólnoty zaproszeni zostali wszyscy (cztery strony świata). Jan nie potrzebował już podkreślać uniwersalnego charakteru Kościoła, ponieważ około roku setnego, Kościół już posiadał taki wymiar. Grecy już zostali zaproszeni do wspólnoty Kościoła, a może nawet stanowili dominującą grupę we wspólnotach Małej Azji. Jan natomiast polemizował ze środowiskiem żydowskim uzasadniając, że zamknął się czas starotestamentalnego kultu, a otworzył się czas Eucharystii.

Jeśli uwzględnimy tylko samych mężczyzn to Jezus zwraca się do zgromadzenia obywateli, które mógł pomieścić największy teatr w Galilei w mieście Sefforis. Cały tłum licząc kobiety i dzieci mógł osiągnąć liczbę cztery razy większą niż pięć tysięcy. W tym przypadku Jezus zwraca się do zgromadzenia ludzi, które mógł pomieścić teatr w Efezie.¹⁵ Słuchacze Ewangelii w Efezie mogli sobie zatem wyobrazić zgromadzenie liturgiczne,

¹¹ Por. A. Oepke, „παιδάριον”, TWNT, T. V, 636-653, również: T. Hergesel, *Jezus cudotwórca*, Katowice 1987, 155.

¹² Por. E. Hatch, H. A. Redpatch, *A concordance to the Septuagint and the other greek versions of the Old Testament*, Graz 1975, 1045.

¹³ Termin paidarion może również oznaczać niewolnika, tak weteran Lucjusz Bellenus Gemellus określa swego niewolnika. Por. L. Schumacher, *Niewolnictwo antyczne. Dzień powszedni i los niewolnych*, Poznań 2005, 118.

¹⁴ Byłaby to w jakimś stopniu kontynuacja Abrahamowego wstawiennictwa za Sodomą, z dziesiątki sprawiedliwych pozostałoby tylko piątka. Por. L. Ryken, J. C. Wilhoit, T. Longman III, *Słownik symboliki biblijnej*, Warszawa 2003, 691. Warto zwrócić uwagę, że piątka oznacza hebrajską literkę ן dodaną do imienia Abram (אַבְרָם), a więc piątka oznacza nowy etap wtajemniczenia. Por. T. Zaderecki, *Tajemnice alfabetu hebrajskiego*, Warszawa 1994, 31.

¹⁵ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, dz. cyt., 199.

analogiczne do ich dotychczasowych doświadczeń religijnych. W ten sposób wspólnoty gromadzące się w małych grupkach w Efezie mogły przeciwstawić własną tradycję kultowi pogańskiemu.

Liczba pięć tysięcy nabrała zatem podwójnego znaczenia, z jednej strony zamykała kult starotestamentalny, z drugiej przeciwstawiała się kultowi pogańskiemu, który posiadał jeszcze tłumy na uroczystościach religijnych.

2. Miejsce akcji: za Jeziorem Galilejskim, czyli Tyberiadzkim - wzgórze - było wiele trawy

Umieszczenie akcji po wschodniej stronie Jeziora Galilejskie, co sugeruje stwierdzenie za jeziorem, przenosi nas w krainę, gdzie dominowała kultura hellenistyczna.¹⁶ W mowie eucharystycznej w 6,23, dowiadujemy się, że z okolic Tyberiady przyplłynęły łodzie w okolice miejsca cudownego rozmnożenia. Tyberiada została założona przez Heroda Antypasa ok. 18 r. po Chr. i była zamieszkała w większości przez Greków.¹⁷ Jezus, zatem zaprasza na ucztę, którą sam przygotowuje wszystkich ludzi, także pogan bez żadnych warunków wstępnych.¹⁸

Wydarzenie rozgrywa się na górze (ὄρος), co podkreśla znaczenie czynności Jezusa. Ewangelista dwukrotnie odwołuje się do faktu, że Jezus rozmnożył chleb na górze (w.3 i 15), co wydaje się mieć znaczenie symboliczne.¹⁹ Może to być aluzja do Mojżesz i jego wejścia na Górę Synaj²⁰ (por. Wj 19,20-25; 24,12-18). Czynność zasiadania może sugerować wypełnianie władzy królewskiej. Tak tę czynność odczytali zgromadzeni ludzie pragnąc Jezusa obwołać królem. Czynność ta może też sugerować kontekst paschalny zasiadania do wieczerzy oraz przypominać oczekiwaną ucztę mesjańską na Górze Pańskiej zapowiadaną przez proroka Izajasza (por. Iz 2,2-3).²¹

Warto zwrócić uwagę, że Ewangelista celowo eksponuje obecność Jezusa na górze. Na początku Jezus wchodzi na górę (w.3) i ponownie na końcu Jezus wchodzi na górę (w.15). Ewangelista nie przedstawia w ogóle żadnego zejścia Jezusa z góry. Pierwsze wejście na górę posłużyło Ewangelście do podkreślenia znaczenia gestu Jezusa, a drugie umożliwiło

¹⁶ Łukasz (9,10) umiejscawia akcję w okolicach Betsaidy, miasta pochodzenia Piotra, Andrzeja i Filipa.

¹⁷ Por. D. R. Edwards, *Tyberiada*, w: Encyklopedia biblijna, Warszawa 1999, 1291.

¹⁸ Por. E. Manicardi, *Pluralizam Svetom Pismu, Crkva u svijeta*, XXXII (1997), b. 1, 40.

¹⁹ Por. C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1953, 333.

²⁰ Por. C. K. Barret, *The Gospel According to St John an Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, dz. cyt., 228.

²¹ Por. S. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana*, Nowy Komentarz Biblijny, T. IV/1, Częstochowa 2010, 548.

otwarcie perykopy o epifanii Jezusa na jeziorze. Uczniowie schodzą (καταβαίνω) z góry, czyli schodzą ze sfery boskiej do ludzkiej, w której objawi się Jezus (w.16).

Określenie stwierdzające, że było w tym miejscu wiele trawy może mieć podwójne znaczenie, z jednej strony precyzuje czas akcji, z drugiej strony może uwypuklać mesjański charakter wydarzenia przez nawiązanie do Ps 23,2.²²

²² Zawsze w metaforze pasterza, do której odwołuje się Ps 23, jest zawarta idea władzy i dobroci. Por. S. Łach, J. Łach, *Księga Psalmów*, (PŚST, VII/2), Poznań 1990,179.